

Maatschappelijke
wortels van
leraren-
opleidingen

ISBN 978-90-8928-095-4

Juli 2015, Hogeschool Utrecht

Op deze uitgave is de CC-BY-licentie van toepassing. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook, zonder toestemming van de auteursrechthebbenden.

Deel 1

Leven en werken van lerarenopleiders

Inhoud

Voorwoord	3
In vogelvlucht	5
19 ^{de} eeuw: onderwijzers leiden onderwijzers op	9
Eerste helft 20 ^{ste} eeuw: groei van opleidingen voor onderwijzers en leraren	13
Tweede helft 20 ^{ste} eeuw: lerarenopleidingen in het hbo	19
Begin 21 ^e eeuw: onderzoekende lerarenopleidingen	25
Tot slot	31
Verder lezen	33
De auteurs	34

Voorwoord

De lerarenopleidingen kennen een lange en rijke historie, en die historie wordt natuurlijk gemaakt door mensen. Deze brochure start met een overzicht 'in vogelvlucht' van ontwikkelingen in anderhalve eeuw leraren opleiden, daarna komen leraren-opleiders aan het woord met een persoonlijk verhaal over hun professionele ontwikkeling, wat opleidingen en opleiders daarin hebben betekend en hoe zij als opleiders hun weg hebben gevonden. Ik wil deze lerarenopleiders en de opstellers van deze brochure graag bedanken voor hun inbreng en de openhartige verhalen.

Mijn plan is om dit een eerste van een reeks brochures te laten worden, ideeën daarvoor zijn van harte welkom. Ik wens iedereen veel leesplezier en inspiratie.

Dick de Wolff,

directeur Faculteit Educatie van Hogeschool Utrecht.

**'De huidige lerarenopleidingen
voor basisonderwijs, voortgezet
onderwijs, beroepsonderwijs en
speciaal onderwijs hebben hun
wortels dus in meer dan twee
eeuwen opleiden in, voor en met
scholen.'**

4

**'Wat we nu "leven lang leren" noemen
is jarenlang praktijk geweest voor
leraren en lerarenopleiders.'**

In vogelvlucht

De eerste opleidingsscholen voor schoolmeesters en schoolmeesteressen werden aan het einde van de 18de eeuw opgericht door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. De opleidingen werden 'leer- en kweekschool' genoemd en het waren - het woord zegt het al - lagere scholen waar enkele leerlingen (vooral jongens, maar er waren ook leer- en kweekscholen voor meisjes) de kans kregen zich voor te bereiden op het meesterschap. Overdag werkten deze aanstaande onderwijzers als assistent van de hoofdmeester op diens school of op lagere scholen in de buurt. Voor en na schooltijd werden ze door de hoofdmeester voorbereid op het staatsexamen, dat voornamelijk bestond uit de vakken van de lagere school. 'Opleiden in de School' is dus geen nieuw verschijnsel. De leer- en kweekscholen ontwikkelden zich tot normaalschool en vervolgens tot kweekschool, Pedagogische Academie (PA) en pabo.

Al heel lang bestaan er scholen voor kleine kinderen (onder meer de zogenaamde matressenscholen). Jonge kinderen werden op de matressenscholen vooral opgevangen en verzorgd. In de 20ste eeuw ontstonden de bewaarscholen - de naam zegt het al, ook hier werden jonge kinderen voornamelijk opgevangen -, maar met het belangrijker worden van het lager onderwijs en de professionalisering van onderwijzers kwam er ook aandacht voor de didactiek en pedagogiek van jonge kinderen. En daarmee voor de opleiding van kleuterleidsters. De kroon op de emancipatie van de kleuterleidsters kwam in 1965 toen de opleiding voor kleuterleidsters per wet werd geregeld. In 1984 werden de opleiding voor kleuters en de Pedagogische Academie samengevoegd tot de huidige pabo.

In 1863 werd door Thorbecke het Middelbaar Onderwijs wettelijk geregeld en leraren werden verplicht een akte voor het Middelbaar Onderwijs te halen (de zogenaamde mo A en mo B akte). Aanvankelijk waren er geen opleidingen voor het behalen van een mo-akte. Onderwijzers, maar ook anderen, bereidden zich op het examen voor door zelfstudie of met de hulp van een privéleraar. Pas vanaf 1912 ontstonden er in heel Nederland mo-opleidingen voor alle schoolvakken en later ook voor pedagogiek. De mo-opleidingen werden begin jaren '70 van de vorige eeuw omgevormd tot tweedegraads en eerstegraads lerarenopleidingen en zijn nu lerarenopleidingen voortgezet onderwijs (bachelor en master) binnen het hoger beroepsonderwijs. In het beroepsonderwijs heeft parallel aan bovengenoemde ontwikkelingen een grotendeels eigenstandige ontwikkeling plaatsgevonden. In 1861 werd de eerste ambachtsschool opgericht en vanaf 1921 werd het voor leraren in het nijverheids- onderwijs verplicht in het bezit te zijn van een zogenaamde N-akte, de nijverheids-

akte. Het Nederlands Genootschap tot Opleiding van Leraren voor het Beroeps-
onderwijs (NGOLB) heeft een belangrijke rol vervuld bij de emancipatie van het
nijverheidsonderwijs tot het huidige (technisch) beroeps-
onderwijs.

Een speciale rol hebben de opleidingen voor het onderwijs aan leerlingen met
speciale behoeften ('special needs') gehad, waarvoor vanaf begin 20e eeuw
opleidingsinstituten ontstonden.

De huidige lerarenopleidingen voor basisonderwijs, voortgezet onderwijs, beroeps-
onderwijs en speciaal onderwijs hebben hun wortels dus in meer dan twee eeuwen
opleiden in, voor en met scholen. Voortbouwend op het werk van talloze actieve
opleiders van onderwijzers en leraren, betrokken academici en bewegende politici zijn
de lerarenopleidingen onderdeel geworden van *Universities of Applied Sciences*
waar onderzoekende leraren worden opgeleid door lerarenopleiders die in toene-
mende mate zelf ook betrokken zijn bij het doen van praktijkgericht wetenschappelijk
onderzoek.

Opleidingen zoals de kweekschool, de mo-opleidingen en het speciaal onderwijs
boden tertiair onderwijs waar grote behoefte aan was. De beperkte kosten en het
deeltijd karakter ervan stelden vele onderwijzers in de gelegenheid om dit onderwijs
te volgen. Op deze manier hebben deze opleidingen een belangrijk aandeel gehad
in de sociale mobiliteit in Nederland. In deze brochure vindt u een aantal portretten
van lerarenopleiders die zelf de kansen hebben benut die kweekschool, mo A en mo
B, tweedegraads en eerstegraads lerarenopleiding of de opleiding speciaal onderwijs
boden. Op hun beurt gaven en geven zij anderen de kans om zichzelf te ontwikkelen
en zo een bijdrage te leveren aan de kwaliteit van het onderwijs en de maatschap-
pij. De huidige lerarenopleidingen in het hoger onderwijs zijn geworteld in een rijke
historie.

6

Wat we nu 'leven lang leren' noemen is jarenlang praktijk geweest voor leraren en
lerarenopleiders. Leren voor onderwijzer, verder studeren aan een mo-opleiding en
jezelf ontwikkelen door zelfstudie waren tientallen jaren geëigende manieren voor on-
derwijzers om hun eigen praktijk, en daarmee het onderwijs en hun sociale status te
ontwikkelen. Veel teams op scholen voor lager en middelbaar onderwijs waren de ba-
kermaat voor dit leren: door de grote diversiteit in het team wat betreft achtergrond,
ervaring en opleidingsniveau werd hier daadwerkelijk met en van elkaar geleerd. Een
professionele leergemeenschap zouden we dat tegenwoordig noemen. Maar daar-
mee eindigt het verhaal niet. Ook op dit moment ontwikkelen lerarenopleiders zich
individueel en in teams. Het merendeel van de lerarenopleiders heeft een master,
velen gaan promoveren of maken deel uit van de kenniskring bij een lectoraat en
doen onderzoek.

In deze brochure presenteren we in vogelvlucht enkele verhalen van onderwijzers die
model staan voor bevlogen onderwijsgevers in hun eigen tijd – en in onze tijd. In

Vos en van der Linden (2004) staan tien vergelijkbare verhalen. Op www.duizendjaarvoordeklas.nl worden 26 leraren geportretteerd, waarvan velen een opleidingsloopbaan hebben als hier beschreven.

**'Onderwijzers leerden ook samen
in zogenaamde onderwijzers-
gezelschappen.'**

19de eeuw: onderwijzers leiden onderwijzers op

Al zo lang er onderwijs is wordt er nagedacht over en gewerkt aan de maatschappelijke en emancipatoire functie van het onderwijs: kansen bieden tot professionele ontwikkeling en sociale stijging aan leerlingen en studenten uit alle lagen van de bevolking. In de 19de eeuw ging de zorg van de overheid en de beroepsgroep van onderwijzers en opleiders van onderwijzers vooral uit naar het verhogen van de kwaliteit van het lager onderwijs. De verschillende opleidingen voor onderwijzer waren als parttime opleiding verbonden aan een lagere school. Er waren zogenaamde 'opleidingsscholen' waar een hoofd van de school in zijn eigen school toekomstige onderwijzers opleidde voor het staatsexamen. In het normaalonderwijs leidden meerdere hoofden van scholen leerlingen op: de kweekscholen. De opleiders waren zelf onderwijzers die werkten in de onderwijspraktijk. Veel van hen droegen actief bij aan de ontwikkeling van de beroepsgroep van onderwijzers door het schrijven van boeken of het schrijven van praktijkartikelen in de talloze tijdschriften.

Onderwijzers leerden ook samen in zogenaamde onderwijzersgezelschappen. Dit waren echte professionaliseringsverenigingen: professionele leergemeenschappen zouden we dat nu noemen. In talrijke steden en dorpen werden, gestimuleerd door de overheid met kleine subsidies, onderwijzersgezelschappen opgericht. Zij werden geleid door schoolopzieners of vooraanstaande onderwijzers, die vaak als onderdeel van hun werk onderwijzers opleidden. In 1816 bestonden er 99 gezelschappen; veertig jaar later waren dat er 250 met in totaal 3555 leden. Er werden lezingen gegeven door schoolopzieners en door leden van het gezelschap over voor onderwijzers relevante onderwerpen. Daarnaast werden vaardigheden geoefend, zoals hardop voorlezen - ook om voor te kunnen lezen in de kerk. Onderwijzers van sommige gezelschappen bezochten elkaars scholen. De subsidie werd gebruikt om leermiddelen aan te schaffen, zoals (wand)kaarten, globes en boeken. De onderwijzersgezelschappen hadden soms een kleine bibliotheek waarvan de leden tegen betaling gebruik konden maken.

'Zijn vader stierf jong en het gezin verarmde. Daardoor kon Hendrik niet studeren, zoals zijn oudere broer die arts werd, en de rijksnormaalschool was voor hem de enige mogelijkheid om verder te leren.'

'Toch haalde hij zijn hoofdakte en daarna wilde hij graag hoofd van een school worden.'

Hendrik Donkersloot: het normaalonderwijs

De normaalschooldirecteur Hendrik Donkersloot schreef in 1945 zijn autobiografie met als ondertitel: *Hoofd ener school en directeur der normaalschool voor onderwijzers en onderwijzeressen te Rotterdam, 1867-1947*, die een beeld geeft van het leven en werken van Hendrik als leerling op de normaalschool en als directeur en leraar op de normaalschool. Donkersloot werd geboren als jongste van een gezin van veertien kinderen. Zijn vader stierf jong en het gezin verarmde. Daardoor kon Hendrik niet studeren, zoals zijn oudere broer die arts werd, en de rijksnormaalschool was voor hem de enige mogelijkheid om verder te leren.

Toen hij twaalf jaar oud was, ging Hendrik naar de voorbereidingsklas voor de normaalschool. In 1880, veertien jaar oud, begon hij aan de normaalschool in Charlois (bij Rotterdam), waar H. Groeneweg de directeur was. De lessen werden gegeven op woensdag en zaterdag. Er waren verschillende leraren - Donkersloot gebruikte zelf het woord leraar - verbonden aan de voorbereidingsklas en de normaalschool die een of meerdere vakken gaven, zoals het hoofd van de school van Pernis (rekenen, schrijven, zingen en tekenen) en die van de school in Poortugaal (Nederlands). In de derde klas kreeg Hendrik les in opvoeding en onderwijs van C. van Riet, die hoofd was van een school in Katendrecht. Van Riet was mederedacteur van het tijdschrift *Schoolblad* en voorzitter van de Afdeling Charlois en Katendrecht van het *Nut*. Pas in 1887 behaalde Hendrik Donkersloot zijn bevoegdheid voor onderwijzer. Tijdens zijn eerste betrekking studeerde hij voor de hoofdakte, maar veel zin had hij er niet in. Liever zong hij bij de zangvereniging 'Cecilia' en ging hij dansen. Toch haalde hij zijn hoofdakte en daarna wilde hij graag hoofd van een school worden. Een vergelijkend examen was gedurende de hele negentiende eeuw een normaal onderdeel van een sollicitatieprocedure en om hoofd van een school te worden moest Hendrik deelnemen aan zo'n vergelijkend examen. Om dat examen goed te maken moest hij zich grondig voorbereiden: "De studie bevatte op breedten grondslag in hoofdzaak een studie in voortgezette pedagogiek, een vak, waarvoor ik wel voelde en waarin ik zelfs plezier kreeg; dat was nu eens iets anders dan dat tiental vakken voor de akte hoofdonderwijzer, waarbij men op één enkel punt kon worden afgewezen en voor een jaar naar huis gezonden, en stak ook sterk af bij het memoriseren van doode woordenreeksen" (Donkersloot, z.j., p. 92).

In 1879 werd Donkersloot benoemd tot 'Onderwijzer met verplichte hoofdakte' aan de 'school voor g.l.o. no. 43 aan de Breeden Hilledijk' en in 1906 werd hij, eindelijk, hoofd van een school. In 1899 richtte Donkersloot de Rotterdamse Normaalschool voor Onderwijzeressen op. Tien jaar later, na een conflict in het bestuur, opende hij de Rotterdamsche Normaalschool waar ook een stoomcursus voor leerlingen met een diploma van de vijfjarige hbs of het gymnasium aan verbonden was. Aan de normaalschool van Donkersloot werkten verschillende hoofden van scholen die een of meerdere schoolvakken en pedagogiek gaven en verschillende gespecialiseerde onderwij-

zers en onderwijzeressen voor vakken als hygiënisch spreken, muziek, handenarbeid, handwerken en gymnastiek. De lagere school en de normaalschool van Donkersloot liepen bijzonder goed.

Donkersloot noemt in zijn autobiografie leraren aan de normaalschool die publiceerden voor het normaalonderwijs en het lager onderwijs, zoals Karel Knip, die leerboeken schreef en schoolplaten vervaardigde. Donkersloot was actief als schrijver van artikelen voor onder meer het *Tijdschrift ter bevordering van de studie der Paedagogiek* en hij hield lezingen over onderwijs.

**'Velen studeerden voor mo A en mo B
akten naast hun baan op een lagere
school. Het waren lange en zware
trajecten.'**

Eerste helft 20ste eeuw: groei van opleidingen voor onderwijzers en leraren

In de 20ste eeuw werd niet alleen het onderwijs voor alle leerlingen uitgebouwd (met onder andere leerplicht tot 18 jaar), maar werd ook hard gewerkt aan de kwaliteit van de lerarenopleidingen. Nadat in 1863 door Thorbecke ook het Middelbaar Onderwijs wettelijk was geregeld en leraren een mo A en mo B akte moesten hebben om in het middelbaar onderwijs te werken ontstonden in heel Nederland mo-opleidingen in alle schoolvakken en later ook in pedagogiek. Leerlingen die om financiële en/of sociale redenen niet naar het gymnasium of de hbs konden kregen de mogelijkheid om verder te leren door naar de kweekschool te gaan. Zowel leerlingen als hun leraren konden zich persoonlijk en maatschappelijk ontwikkelen door het behalen van een van de talrijke akten voor het lager onderwijs (lo akten en de zogenaamde N-akten voor het Nijverheidsonderwijs). Daarmee konden zij op de lagere school bijvoorbeeld handwerken of lichamelijke oefening geven, of op de mulo gaan werken. Een belangrijke vorm van sociale stijging voor onderwijzers was het behalen van een akte voor het Middelbaar Onderwijs. Velen studeerden voor mo A en mo B akten naast hun baan op een lagere school. Het waren lange en zware trajecten, maar als het examen eenmaal was behaald konden ze leraar worden in het middelbaar onderwijs of gaan werken aan de kweekschool. Opleiders aan de kweekschool waren vaak vakdeskundigen (door hun mo-opleiding) en werden 'leraar' genoemd en zo noemden zij zichzelf ook.

13

Johan Wansink: wiskundedidacticus

Johan Wansink (1892-1985) kwam uit een Gelderse onderwijzersfamilie. Na de kweekschool behaalde hij een groot aantal LO-aktes, en de aktes K-I en K-V voor wiskunde (mo A en mo B). Op grond van zijn uitstekende resultaten voor de akte K-V kreeg hij in 1924 toestemming - hij had geen HBS of gymnasium diploma - voor een academische studie in de wiskunde, die hij in 1931 met een promotie bekroonde. Na een periode van enkele jaren als onderwijzer op mulo-scholen was hij vele jaren leraar wiskunde en later directeur van een HBS in Arnhem. Hij schreef een aantal schoolboeken voor het vmo en bijna honderd artikelen voor het vakblad voor wiskundeleraren *Euclides*, deels op het terrein van de schoolwiskunde, deels op didactisch gebied.

'Toen ik al enige jaren leraar aan de hbs was, vroeg een collega me eens: "waar hebt u eigenlijk gestudeerd, meneer Wansink? ". In Deventer, mevrouw!" "In Deventer is toch geen universiteit!" was het antwoord. "Neen", zei ik, "maar er werd en wordt wel gestudeerd.'

'Het behalen van bijakten was in mijn jaren een noodzakelijkheid als je vooruit wilde komen.'

Na de oorlog speelde hij een belangrijke rol in het verenigingsleven van de Nederlandse wiskundeleraren. Hij werd in 1949 bestuurslid en later, tot 1961, voorzitter van Wimecos, de vereniging van leraren in de wiskunde, mechanica en cosmografie aan de HBS, een van de voorlopers van de Nederlandse Vereniging van Wiskundeleraren. Van 1956 tot 1968 was hij hoofdredacteur van Euclides. Hij was voorzitter van de Wimecos commissie, die in 1958 de eerste, nog voorzichtige modernisering van het HBS programma realiseerde. Naast zijn organisatorische activiteiten heeft Wansink ook belangrijk didactisch pionierswerk verricht. Hij was de eerste vakdidacticus aan de TU Delft en bij een aantal mo-opleidingen. Dit werk vormde de basis voor wat wel zijn belangrijkste publicatie is: de driedelige Didactische Oriëntatie. (bron: wiki reken wiskunde onderwijs; www.fisme.science.uu.nl/wiki, geraadpleegd op 12 01 2015). In 'Ik was wiskundeleraar' (Goffree, 1985, pp 65-99) wordt Johan Wansink geïnterviewd door collega Fred Goffree. Een aantal citaten hieruit:

"In Aalten was ik van 1897 tot 1899 op de zogenaamde "bewaarschool", zoals de kleuterschool van destijds nog heette en van 1899 tot 1903 op de openbare dorps-school. Na onze verhuizing naar Vorden was ik leerling van de streekschool te Linde van 1903 tot 1906 en van de dorpsschool te Vorden van 1906 tot 1908. Een ulo-school kenden we in Vorden destijds nog niet. Het was de gewone lagere school, waar "de meester" ons ook voor normaal- of kweekschool zou moeten klaarmaken." "Het behalen van bijakten was in mijn jaren een noodzakelijkheid als je vooruit wilde komen en bijvoorbeeld streefde naar een betrekking aan een mulo-school. Van 1908 tot 1912 haalde ik de bijakten voor gymnastiek en voor tekenen en wat voor mij belangrijk was, ook de akte wiskunde lo."

"Als ik iets over onze kweekschool vertel, mag ik de daaraan verbonden "leerschool" niet vergeten. Hier kregen we een jaar lang halve dagen de zogenaamde praktische vorming."

"Toen ik al enige jaren leraar aan de hbs was, vroeg een collega me eens: "waar hebt u eigenlijk gestudeerd, meneer Wansink? ". (...) In Deventer, mevrouw! "In Deventer is toch geen universiteit!" was het antwoord. "Neen", zei ik, "maar er werd en wordt wel gestudeerd"."

"Scherp herinner ik me nog mijn eerste college natuurkunde bij prof. Ornstein. Ik kwam terecht tussen twee bekenden! Links van me zat R., een oud-leerling uit Schoonhoven, die later hoogleraar werd aan de V.U. in Amsterdam, rechts H., een medeleerling van de Deventer kweekschool."

"Na mijn doctoralexamen kreeg ik van prof. Wolff een uitgebreid leatuuradvies. (...) Het werd een periode van hard werken. Dat moest allemaal in de late avonduren gebeuren, want ik had onderwijl mijn volledige betrekking op de hbs-b. (...) Het heeft me veel voldoening gegeven, dat in 1931 mijn beide ouders nog leefden en mijn promotie konden meemaken."

"Na mijn pensionering werd ik spoedig gevraagd mee te werken aan enkele leraren-opleidingen. Achtereenvolgens onderwees ik toen wiskundendidactiek in Delft (TH), Arnhem (Gelderse Leergangen), Tilburg (Katholieke Leergangen), Utrecht (COCMA) en een paar maanden aan de R.U. te Utrecht. Daarmee was voor mij het moment ge-

'Je kansen ontstaan gefaseerd.'

Peter Swennen

16

komen kritisch terug te zien op mijn eigen werk als leraar. Spoedig ontdekte ik dat de leerstof die ik zou moeten onderwijzen nergens voorhanden was, maar dat ik alles zelf zou hebben uit te zoeken. Veel daarvan is terechtgekomen in mijn driedelige "Didactische oriëntatie voor wiskundeleraren", een werk, dat na 1965 verscheen."

Peter Swennen: leraar Nederlands op de kweekschool

Peter werd geboren in 1927 als vierde kind van ouders die het door ziekte van de vader niet breed hadden. er was geen sprake van dat hij naar de hbs zou gaan, maar dat wilde Peter ook niet: hij wilde onderwijzer worden. Nadat hij de mulo had afgerond ging hij naar de Onderwijzersopleiding (geen kweekschool, dus hij moest staatsexamen doen) waar hij in 1947 afstudeerden en meteen ging werken. Nadat hij enkele jaren als onderwijzer had gewerkt, moest hij in dienst, waar hij studeerde voor de hoofdakke. Nadat hij de hoofdakke had gehaald en weer onderwijzer was, ging Peter meteen verder voor de lo akte Engels. Het was gebruikelijk in die tijd dat onderwijzers studeerden voor een of meerdere lo akten. Peter wilde lo Engels studeren en zag een advertentie van een leraar Engels die net een mo A akte had behaald en een cursus lo Engels wilde starten. Peter gaf zich op samen met 'een meisje', maar zij was verhinderd om de cursus te volgen en zo kreeg Peter privés: "Ik had er plezier in en in mijn pension kon ik mooi oefenen. Ik had daar een radio waar ik niet veel op kon ontvangen, maar Engeland ging op een of andere manier." Na een jaar slaagde Peter en ging bij dezelfde privéleraar verder studeren voor zijn mo A Engels en ook daarvoor slaagde hij na een jaar. Naast onderdelen als grammatica en fonetiek was pedagogiek een onderdeel van het staatsexamen mo A Engels, maar dat stelde volgens Peter niet veel voor: "Twintig minuten duurde het onderdeel pedagogiek in het Engels. Die examinatoren interesseerden zich daar nul voor. Dat waren mensen van de universiteit en van de mo B, die daar de mo A examens afnamen. Die hadden geen idee van het lager onderwijs of van de mulo."

Peter leerde een leraar kennen die de akten mo A, mo B en mo C (tolk/vertaler) Frans had en hij hielp Peter gratis bij het voorbereiden op het examen voor de lo akte Frans. Met zijn twee lo akten Engels en Frans en een mo A akte Engels op zak kon Peter lesgeven op de mulo, een stapje hoger dan het gewone lager onderwijs. Hij solliciteerde naar een baan als leraar Frans en Engels op een mulo in Voorburg waar hij in september 1956 begon. Doordat hij vlak bij Den Haag woonde, kon Peter aan de School voor Taal- en Letterkunde studeren voor de mo A akte Nederlands. Hij wilde twee mo A akten halen, want in de Kweekschoolwet was vastgesteld dat twee mo akten voldoende waren om leraar te worden op de kweekschool. De ambitie om op de kweekschool te gaan werken was terwijl Peter aan de School voor Taal en Letteren studeerde weer sterker geworden.

Reflecterend op zijn loopbaan zegt Peter: "Je kansen ontstaan gefaseerd. Toen ik op

de mulo zat, was het al heel wat om onderwijzer te worden. Op de onderwijzersopleiding dacht ik dat werken op de kweekschool mooi zou zijn, maar het was nog ver weg. Die kans was er nog niet zo. Ik was ook niet gewend om naar boven te denken, want het was naar boven denken om naar de onderwijzersopleiding te gaan. Toch heb ik al die tijd dingen gedaan die daarop voorbereidden.”

Nadat Peter een paar jaar op de kweekschool werkte, ging hij in 1968 aan de mo opleidingen in Utrecht studeren voor zijn mo B Nederlands. Het was in die tijd gewoon dat leraren aan de kweekschool een mo B akte hadden en alle andere leraren Nederlands op zijn kweekschool waren al in het bezit van een mo B akte. De inhoud van de mo B opleiding had geen enkele relatie met het werk op de kweekschool, maar was volledig gericht op de vakinhoud: “De docenten waren allemaal professoren en lectoren van de universiteit van Utrecht en die hadden geen flauw idee van onderwijs. Voor de school, voor de praktijk van het lesgeven had ik er niets aan. Helemaal niets. Het enige wat ik een beetje interessant vond, was het verklaren van moderne gedichten. De allermooiste, zeg maar van rond 1965.” Desondanks studeerde Peter zoals altijd met plezier. In 1974 slaagde hij voor zijn mo B Nederlands.

Hanneke Pot

Tweede helft 20ste eeuw: lerarenopleidingen in het hbo

In 1968 werd de kweekschool Pedagogische Academie (meestal PA genoemd) en in 1984 ontstond de pabo. Onderwijzers werden leraren en vanaf 2004 wordt de pabo in officiële documenten vaak lerarenopleiding primair onderwijs genoemd. De mo-opleidingen werden begin jaren '70 van de vorige eeuw omgevormd tot tweedegraads en eerstegraads lerarenopleidingen en zijn nu lerarenopleidingen voortgezet onderwijs (bachelor en master). Deze lerarenopleidingen zijn onderdeel geworden van het hoger beroepsonderwijs (hbo). Naast de traditionele aandacht voor de vakinhoud die in de eerste helft van de 20ste eeuw op vrijwel alle lerarenopleidingen centraal stond, werd na WO-II de voorbereiding op de beroepspraktijk steeds belangrijker met vakken als vakdidactiek en algemene didactiek. In het laatste kwart van de 20ste eeuw werd de samenwerking tussen scholen en opleidingen nog intensiever wat leidde tot de huidige partnerschappen en (academisch) opleiden in de school. Het beroep van opleider veranderde daardoor en de identiteit van opleiders veranderde van leraar en vakinhoudelijk expert in lerarenopleider. Die ontwikkeling werd mede gesteund door het ontstaan van de Vereniging van Lerarenopleiders in Nederland, de VELON.

19

Hanneke Pot: lerarenopleider en taalexpert

In 1968 werd de kweekschool de Pedagogische Academie (PA) en in 1976 begon ik mijn opleiding tot onderwijzeres aan de PA in Rotterdam. Op de opleiding werden de studenten toegerust met vakkennis, vakdidactiek en pedagogiek, maar het was de bedoeling dat zij die kennis zelf in de praktijk zouden brengen. Het gevolg was dat er een sterke scheiding was tussen de vak- en vormingsgebieden die werden onderwezen op de PA en de praktijk op de lagere school. Nadat ik de PA in 1979 had afgerond werkte ik als onderwijzeres aan verscheidene lagere scholen. Terwijl ik als onderwijzers werkte op een school met een toenemend aantal tweedetaal-leerders, ging ik parttime Nederlands mo A en daarna mo B studeren. Deze opleiding was vooral gericht op inhoudelijke verdieping van het vak, maar naast de vakinhoud werd op de mo opleiding Nederlands ook vakdidactiek gegeven. Een concept als 'functioneel en betekenisvol taalonderwijs' heeft mij destijds gegrepen en niet meer losgelaten.

**'Een uitdaging blijft het om
studenten 'good practice' voor te
houden en voor te leven'**

Met de komst van de pabo in 1984 waren aan de pabo's extra middelen toegekend om nascholing te geven. De pabo waar ik mijn opleiding had gehad, wilde een nascholingscursus over jeugdliteratuur en ik ging deze cursus geven. Na enige tijd werd de nascholingscursus jeugdliteratuur onderdeel van de deeltijdopleiding van de pabo en ging ik full time op de pabo werken als docent taaldidactiek. Het interessante van taaldidactiek is dat het een combinatie is van taalwetenschap en onderwijskunde en dat het vak Nederlands raakvlakken heeft met alle andere vakken: taal als doel van onderwijs (vak) en taal als onderwijsmiddel (vakoverstijgend).

In de jaren negentig van de vorige eeuw gebeurden er twee dingen die grote invloed hadden op de pabo waar ik werkte en op mijn werk. In 1993 en 1996 waren er visitatierondes geweest en uit de visitatie was naar voren gekomen dat de pabo's te weinig deden aan ICT-onderwijs. Naar aanleiding daarvan schreef de overheid een prijsvraag uit voor lerarenopleidingen om hun plannen met betrekking tot ICT te presenteren. De pabo van Inholland won de prijsvraag en kreeg een bedrag van zes miljoen gulden voor het ontwikkelen van een ICT-rijke en innovatieve pabo: de Experimentele Lerarenopleiding Basisonderwijs, die 'Explo' werd genoemd. Aan mij werd gevraagd om het curriculum voor het vak Nederlands te ontwikkelen voor deze Explo. Enige tijd daarna werd ik voorzitter van de vakgroep Taal (Nederlands, Engels, Logopedie en Schrijven).

De pabo bleef veranderen. Het bachelor-master model werd ingevoerd, er kwam aandacht voor opleidingsdidactiek en voor opleiden in de school. Binnen het programma wordt voortdurend gependeld tussen theorie en praktijk. Een uitdaging blijft het om studenten 'good practice' voor te houden en voor te leven, terwijl studenten zich vaak conformeren aan de praktijk op hun stageschool waar ze die 'good practice' helaas niet altijd tegenkomen of herkennen. Na 2004 is er landelijk meer aandacht gekomen voor de kennisbasis en kennistoetsen. Toch is een voldoende voor de landelijke kennisbasistoets Nederlands nog geen garantie dat een student in de praktijk goed taalonderwijs geeft. Met de collega's van de vakgroep Taal proberen we steeds bewuster alles wat wij in onze colleges vertellen, zelf toe te passen in de opleiding. We maken het model dat we gebruiken zichtbaar door middel van 'metadidactiek': teach as you preach.

Ik volgde nascholingscursussen op ons vakgebied. Ook ben ik lid van LOPON² (Lerarenopleiders Nederlands en Tweede Taal) en bezoek ik de studiedagen van deze vereniging. Daarnaast volgde ik het VELON traject en opleidingen als leerkracht-trainer CombiList (taalontwikkellende gespreksactiviteiten) en als LIST begeleider (Leesbevordering & opbrengstgericht leesonderwijs) en heb in die rol scholen begeleid met verbeteringstrajecten op deze terreinen. Ook ben ik lid van een lectoraat en publiceer ik mijn onderzoeken naar tweedetaalonderwijs intern en op internet. In 2014 begon ik aan promotieonderzoek naar de effecten van aanpakken voor het woordenschatonderwijs aan beginnende tweedetaalleerders in groep 1.

**' "Bonken op defecten" kwam niet
in mijn vocabulaire voor.'**

**'Wat heerlijk om zoveel theorie
te krijgen.'**

Ginny Vlieks

Ginny Vlieks: lerarenopleider speciaal onderwijs

Ginny wilde als kind al altijd 'juf' worden. We laten haar hieronder aan het woord.

In de zesde klas van de lagere school (ja, zo heette dat toen!) schreef ik: 'ik wil later juf worden, omdat ik het leuk vind om andere kinderen iets te leren'. Mijn vriendinnetje uit die tijd was zwaar lichamelijk en geestelijk gehandicapt. Elke dag las ik haar een verhaaltje voor (het verhaal over de 'muisjes' heb ik wel 100 keer voorgelezen en uitgebeeld). Dit verhaal toverde een lach op haar gezicht en af en toe maakte ze er zelfs geluiden bij. Ik vond het zo oneerlijk: ik mocht naar school en zij lag de hele dag, weliswaar omringd door liefdevolle mensen, in bed. Ik voelde dat ik een maatschappelijke taak (klinkt zwaar, maar was mijn uitdaging) had. Mijn voorliefde voor 'diversiteit' was geboren. Na het behalen van mijn vwo diploma verbaasde het niemand dat ik koos voor de Pedagogische Academie. Een mooie tijd volgde. Ik leerde veel over didactiek en pedagogiek. Ineens begreep ik leerstof (denk aan natuurkunde) die ik op het vwo moeilijk vond. De leerstof was niet veranderd, de uitleg van de docent wel. Met mijn diploma 'akte van bekwaamheid als volledig bevoegd onderwijzeres (aantekeningen a t/m k en r)', 'akte van bekwaamheid katechese-katechetiek (aantekening g)' trok ik de wijde wereld in. De ene vervanging, volgde de andere op. Ik kon immers goed orde houden en dat was een pré. Het gevoel becroop me dat ik te weinig voor kinderen kon betekenen. Ik wist te weinig van 'ortho' (orthodidactiek, orthopedagogiek) af. Mijn handelingsverlegenheid wilde ik omzetten in handelingsbekwaamheid. Na een jaar werkervaring ging ik weer studeren. Schreef een motivatiebrief en werd toegelaten tot de opleiding Speciaal Onderwijs. Mijn interesse in het anders zijn en planmatig handelen stond in vuur en vlam. Een wereld ging voor me open. Ik leerde behandelingsplannen schrijven (ja, zo heette dat toen!), leerde hoe ik oudergesprekken moest vormgeven en durfde mijn zegje tijdens teamvergaderingen te doen. De meeste docenten stonden zelf in de praktijk of hadden jarenlange ervaring. Ze wisten waar ze over spraken. Mijn studiegenoten waren eveneens een bron van inspiratie voor mij. Zij hadden echter een baan en ik verving nog steeds. Hierin kwam snel verandering. Ik schreef een prestatie (omgaan met spellingsproblemen) en mijn docente was onder de indruk. Een sollicitatie op haar school volgde en WAUW ik werd aangenomen en kreeg een aanstelling van 8 uur. Ik was de koning te rijk. Tegelijk ontwikkelde ik voelsprietten om met probleemgedrag van kinderen om te gaan. Mijn devies was: een kind mag je nooit afkeuren, gedrag van een kind wel. Ga op zoek naar talenten van kinderen en maak hier gebruik van (voor die tijd een revolutionaire gedachte). 'Bonken op defecten' kwam niet in mijn vocabulaire voor. Na twee jaar had ik mijn diploma Buitengewoon Onderwijs op zak. Mijn vriendinnetje uit mijn kindertijd was inmiddels overleden. Na de diploma-uitreiking kreeg ik een telefoontje van haar moeder. Ze was trots op me en zei dat ik mijn maatschappelijke taak vooral moest doorzetten. Er was nog zoveel te winnen in Nederland op het gebied van (speciaal) onderwijs. Inmiddels had ik een fulltime aanstelling op 'mijn LOM school'. Eerst remedial teacher, daarna groepsleerkracht, vervolgens intern begeleider. Een heel mooie

tijd volgde. Ik kreeg veel ruimte om mijn gedachtes over onderwijs in de praktijk om te zetten. Experimenteerde veel, schreef samen met mijn leerlingen boekjes, deed onderzoek naar dyslexie (multi-disciplinaire benadering van dyslexie). Wij bouwden een LOM school die er wezen mocht. Ook nu voelde ik dat ik weer moest studeren. Ik had te weinig kennis om patronen te doorzien. Ik besloot mo A en mo B Pedagogiek te doen. Mijn specialisatie was diagnostiek en hulpverlening. Ik werd collegiaal consulent in het samenwerkingsverband. Dit voelde vreemd, was jong en begeleidde ervaren leerkrachten die handelingsverlegenheid op allerlei gebieden ervoeren. Ik ging de uitdaging aan. Gewoon geweldig. Goed luisteren was mijn devies en samen kwamen we er. Mijn leergierigheid was niet te stoppen. Na het behalen van diploma mo B Pedagogiek vervolgde ik mijn studie aan de Vrije Universiteit te Amsterdam Wat een stap! Een Limburgs meisje ging de wijde wereld in. Dat was nog eens een tijd. Wat heerlijk om zoveel theorie te krijgen. Ook hier lag mijn nadruk weer op diagnostiek en hulpverlening. Mijn uitdaging bleek echter weer de 'gap' tussen theorie en praktijk te dichten. Deed samen met een andere SBO school onderzoek naar peertutoring. Wilde echter mijn kennis op grote schaal delen en kwam terecht als docent bij het Seminarium voor Orthopedagogiek. Ook hier weer een mooie tijd. Mijn kennis en ervaringen en mens-zijn deel ik met masterstudenten, scholen en collega's.

**'De overheid ondersteunt vanaf de
eeuwwisseling het onderzoek aan
hbo-instellingen.'**

Begin 21^e eeuw: onderzoekende lerarenopleidingen

Net als in het buitenland wordt ook in Nederland het doen van onderzoek door hbo-docenten, en dus door lerarenopleiders, gestimuleerd. Dat praktijkgerichte onderzoek heeft vaak de vorm van ontwerponderzoek, actieonderzoek of *self-study*-onderzoek, met als doel het leveren van een bijdrage aan zowel de academische kennis als het bijdragen aan het verbeteren van de onderwijspraktijk in scholen en opleidingen. Dus in de eigen onderwijspraktijk, die van hun studenten en die van andere opleiders. Hogescholen ontwikkelen zich van hbo-instellingen tot *Universities of Applied Sciences*, waarbinnen onderwijs en onderzoek samen gaan en elkaar versterken. De overheid ondersteunt vanaf de eeuwwisseling het onderzoek aan hbo-instellingen. In 2001 sluit de overheid een convenant met de HBO-Raad (nu Vereniging Hogescholen) waarin wordt afgesproken dat hogescholen middelen kunnen aanvragen om lectoren aan te stellen en vanaf 2002 worden op grote schaal in alle sectoren van het hbo lectoren aangesteld. Lectoraten hebben als primaire opdracht de kennisontwikkeling door praktijkgericht onderzoek, de verbetering van de kwaliteit van opleidingen en de professionalisering van docenten. Lectoren leggen via hun onderzoek verbanden tussen onderwijs en bedrijfsleven (dat zijn dus de scholen in het geval van lerarenopleidingen) en geven leiding aan een groep onderzoekers, waaronder promovendi en hogeschoolhoofddocenten.

Op www.lectoren.nl staat informatie over lectoren en hoe zij onder andere in het Forum voor Praktijkgericht Onderzoek samenwerken. Lectoren zijn geworteld in de praktijk van hun sector, als ervaren onderzoeker en vaak ook doordat zij als lerarenopleider hebben gewerkt of nog steeds werken. Doordat lerarenopleiders participeren in lectoraten dragen lerarenopleiders in toenemende mate bij aan kennisontwikkeling over leren, onderwijzen en opleiden. Hun onderzoek wordt intern maar in toenemende mate ook extern gepubliceerd in internationale tijdschriften. Binnen Nederland o.a. in het *Tijdschrift voor Lerarenopleiders*. Hierdoor zijn hun resultaten goed toegankelijk. Lerarenopleiders die de afgelopen periode zijn gestart met hun promotieonderzoek binnen bovengenoemde context zijn pioniers binnen de *Universities of Applied Sciences*. Zij dragen bij aan het opbouwen van een academische cultuur binnen de lerarenopleidingen en versterken de kennisbasis over leren, onderwijzen en opleiden in scholen en opleidingen.

Deze ontwikkeling wordt versterkt door het ontstaan en de bloei van (academische) opleidingsscholen. Ook leraren in scholen ontwikkelen zich tot lerarenopleiders, die bovendien in toenemende mate betrokken zijn bij onderzoek. Waarmee de continuïteit van 'opleiden in de school' vanaf de 19^e eeuw verder wordt vormgegeven en versterkt.

**'Een periode waarin ik me
realiseerde veel minder te 'weten'
dan ik dacht en daardoor steeds
meer vragen ben gaan stellen.'**

Mirjam Snel

Mirjam Snel: hogeschoolhoofddocent aan de pabo

Ik was drie jaar toen ik voor het eerst met mijn oudere zus mee mocht naar de kleuterschool. Ik kon niet wachten, tot ik naar school toe mocht. Toen ik dan officieel een kleuter was en mijn eigen tafeltje, stoeltje en kapstokje kreeg, wist ik het zeker: 'ik word later juf'. Na de lagere school en de middelbare school ben ik naar de pabo in Den Haag gegaan. Na het afronden van de pabo ben ik gaan werken op een basisschool in Voorhout. Op deze basisschool werd ik juf van groep 3. De groep waar kinderen als oudste kleuters binnenkomen en binnen een paar maanden leren lezen. Ik vond het heel bijzonder om deze groep leerlingen in hun leesproces te begeleiden. Daarnaast heb ik door mijn werkzaamheden als intern begeleider, adjunct directeur en uiteindelijk waarnemend directeur een basisschool van onder tot boven en van binnen en buiten mogen ervaren. Dit waren unieke jaren, die ik nog steeds als basis voor mijn huidige werk zie. Naast alles wat ik op de werkvloer leerde, had ik ook behoefte aan verbreding en verdieping dus ging ik weer studeren. Misschien had ik toen nog de naïviteit dat ik door studie 'het' misschien zou leren, waardoor ik 'het' zou gaan weten. In de avonden volgde ik eerst de opleiding voor Speciaal Onderwijs en daarna begon ik aan de studie Onderwijskunde aan de Leidse Universiteit. Nadat ik, als pasafgestudeerde, mijn naam in het zweetkamertje had gezet, ben ik als docent Onderwijskunde & Pedagogiek gaan werken aan een pabo in Utrecht. In deze nieuwe werkcontext ging ik me in allerlei inhouden verdiepen, begeleidde ik studenten en leerkrachten, ontwierp ik onderwijseenheden en coördineerde ik trajecten. Na enkele jaren begon ik aan een promotieonderzoek. Dit was voor mij opnieuw de kans om mijn kennis over het leesonderwijs in groep 3 en over leertheorieën verder te verdiepen. Er volgde een boeiende periode, waarin ik moeder werd van twee kinderen, aan de pabo werkte en onderzoek deed. Een periode waarin ik me realiseerde veel minder te 'weten' dan ik dacht en daardoor steeds meer vragen ben gaan stellen. Op 31 oktober 2014 heb ik mijn proefschrift verdedigd, een dag waar ik nog met veel plezier aan terugdenk. Ik werk nu als hogeschoolhoofddocent aan de pabo. In deze functie doe ik onderzoek ten behoeve van de praktijk. Ik ben als lid van het lectoraat Geletterdheid mede verantwoordelijk voor de kwaliteit van het taalcurriculum. Daarvoor ontwerp ik samen met anderen curriculumonderdelen en doen we onderzoek naar de kwaliteit daarvan. Tevens heb ik een eigen onderzoeksgroep waarmee ik onderzoek doe naar de kwaliteit van de feedback die docenten aan studenten geven. Daarnaast participeer ik in het lectoraat Methodologie van Praktijkgericht Onderzoek en doe onderzoek naar de implementatie van het Protocol Afstuderen.

Na bijna 25 jaar werkervaring kijk ik terug op een rijke loopbaan. Een carrière die zich kenmerkt door de onderwijscontext en het verlangen om mezelf te ontwikkelen. Dat meisje van drie, dat met haar oudere zus mee naar de kleuterschool ging, had dat al snel door.

**'Mijn ambitie om het (opleidings)-
onderwijs te ontwikkelen door
praktijk(gericht) onderzoek is de
rode draad door mijn levensloop.'**

Jeannette Geldens

28

Jeannette Geldens: lector Betekenisvol Leren Onderwijzen

Nieuwsgierig, verknocht aan onderwijs en onderzoek. Dat is wat mij kenmerkt als persoon en als professional. Mijn ambitie voor het onderwijs was er al van jongs af aan toen ik eenmaal voor de klas stond kwamen al snel de eerste prangende praktijkvragen. Vragen als: wat moet ik doen met een Spaanse leerling en ouders die de Nederlandse taal nog niet machtig zijn of hoe ga ik om met een meer dan drukke leerling? De *quick fix* antwoorden van collega's gaven mij onvoldoende houvast in de praktijk en ik ontdekte al snel dat ik meer kennis en inzicht wilde op dergelijke vragen. Vanaf die tijd is duaal leren mijn ideale combinatie geweest. Bovendien raakte ik naast onderwijs, verknocht aan onderzoek. Naast mijn werk overdag als leraar basisonderwijs verdiepte ik mijn onderwijspraktijk via de mo A en mo B opleiding orthopedagogiek. Na acht jaar basisonderwijs, maakte ik de overstap naar het speciaal onderwijs en werd ik leraar en behandelcoördinator in het doof-blindenonderwijs te Sint-Michiëls-gestel. Deze overstap wakkerde de vlam naar orthopedagogische kennis nog sterker aan. Daarom stapte ik in de avonduren in de auto richting Universiteit Utrecht. Het was een uitdagende, intensieve en betekenisvolle onderwijsperiode. Zo volgde ik een diversiteit aan interne cursussen om me te professionaliseren onder meer in de (vierhanden) gebarentaal, neuropsychologie en oogheelkunde. Het was immens genieten om samen met collega's beetje bij beetje vorderingen te boeken in de vooruitgang van de kinderen. Toen ook mocht ik ten volle de betekenis van de positieve psychologie voor het onderwijs ervaren. Het prachtige sluitstuk van deze studie vormde een onderzoekspresentatie op de 'National conference of the deaf-blind at the University of British Columbia' in Vancouver. Op verzoek van Jan van Dijk ging ik in de avonduren lesgeven aan de Gehoorgestoorden A en B opleiding. Dat maakte dat ik ook steeds meer ging genieten van het onderwijs aan jongvolwassenen. Na 9 jaar doof-blindenonderwijs maakte ik de overstap naar Hogeschool de Kempel om daar als lerarenopleider aan de slag te gaan. Opnieuw volgde een mooie tijd. Ik genoot van het onderwijzen en begeleiden van jonge mensen naar het beroep van leraar. Maar ook genoot ik van het ontwerpen van onderwijs, het begeleiden van zittende leraren en taken als het regelen van stageplaatsen en het samen met Vlaamse collega's ontwikkelen van een professionalisering van mentoren. Vooral bij dat laatste kwamen vragen uit de opleidingspraktijk naar voren, zoals het begeleiden van zij-instromers en het inrichten van adequate werkplekleeromgevingen voor aanstaande leraren. In die tijd nam binnen de lerarenopleidingen de invloed toe van het gedachtegoed van *Professional Development Schools* (PDS) en van *schoolbased teacher education*. Rond 2000 waren vrijwel geen wetenschappelijk onderbouwde concepten en inzichten beschikbaar over de kenmerken van werkplekleeromgevingen. Evidenties op de vraag wat in zo'n werkplekleeromgeving nu het leren onderwijzen van aanstaande leraren 'krachtig(er)' maakten, ontbraken. Hier begon een zoektocht waarbij ik uitkwam bij het Instituut voor Leraar en School van de Radboud Universiteit. Onder begeleiding van Theo Bergen, Herman Popeijus en Vincent Peters kon ik hier onderzoek uitvoeren

naar die vraag. Het werden jaren waarin ik over samen (academisch) opleiden veel heb geleerd en ik ervoer dat onderzoek er echt toe doet voor de onderwijspraktijk. De kenmerken die ik van werkplekleeromgevingen heb gevonden, werden landelijk gezien als kwaliteitskenmerken voor Samen Opleiden. Op De Kempel raakte ik steeds meer verbonden met onderzoek. Samen met Herman Popeijus mocht ik het lectoraat 'Leren in leerwerk gemeenschappen' inrichten. Daar vloeide het Kempel onderzoekscentrum uit voort waar ik als lector nog steeds volop onderwijs en onderzoek kan combineren. Vanuit mijn algemene ontwikkel- en onderzoeksopdracht 'Betekenisvol Leren Onderwijzen in de werkplekleeromgeving' mag ik hier richting geven aan promotie- en praktijk(gericht) onderzoek. Het gaat om onderwerpen als 'Onderzoek in de opleiding', 'Kwaliteitsindicatoren van Samen (academisch) opleiden' en 'Teachers as change agents'. Ten slotte maakt het uitvoeren van audits en visitaties, als voorzitter of lid, in Nederland en Vlaanderen deel uit van mijn werkzaamheden. Een boeiende taak die me zicht geeft en professionaliseert in het vormgeven, monitoren en borgen van de kwaliteit van (opleidings)onderwijs en onderzoek. Mijn ambitie om het (opleidings)onderwijs te ontwikkelen door praktijk(gericht) onderzoek, is de rode draad door mijn levensloop. Het is dan ook niet verwonderlijk dat ik verknocht ben aan onderwijs en onderzoek!

Tot slot

Jezelf ontwikkelen door zelfstudie of een akte halen voor het nijverheidsonderwijs of het middelbaar onderwijs waren tientallen jaren geëigende manieren voor opleiders om zichzelf te ontwikkelen en hun praktijk, en daarmee het onderwijs, te blijven vernieuwen. Het was eveneens een middel tot sociale stijging. Ook leerden onderwijzers, leraren en lerarenopleiders van elkaar in professionele leergemeenschappen, zoals de Onderwijzersgezelschappen in de 19^e eeuw, binnen formele en informele samenwerkingsverbanden. Daarmee eindigt het verhaal niet, ook op dit moment ontwikkelen lerarenopleiders zich individueel en in teams. Lerarenopleiders halen hun master, gaan promoveren of maken deel uit van de kenniskring van een lectoraat en doen praktijkgericht onderzoek, vaak samen met leraren in scholen. Bovendien kennen we met de introductie van (academisch) opleiden in de school sinds een tiental jaren een nieuwe groep lerarenopleiders: lerarenopleiders in de school.

Geïnspireerd door het idee van de Onderwijzersgezelschappen en de huidige professionele leergemeenschappen, hopen we dat deze brochure een begin kan vormen van een gemeenschap die zich verdiept in de ontwikkeling van lerarenopleiding en lerarenopleiders, met oog voor de geschiedenis en met een blik op de toekomst.

Verder lezen

Er is een rijke, maar verre van volledige literatuur over de geschiedenis van het opleiden van leraren en de lerarenopleidingen. Voor een algemeen overzicht zie: Anja Swennen, *Van oppermeesters tot docenten hoger onderwijs. De ontwikkeling van het beroep en de identiteit van lerarenopleiders*. Amsterdam: Vrije Universiteit. <http://dspace.uvu.vu.nl/handle/1871/38045?show=full>

En verder hieronder een kort overzicht van relevante literatuur:

Bjorkman, K., & Elve, E. (2005). Het opleiden van leraren in technische vakken. *VELON Tijdschrift voor Lerarenopleiders*, 26(4), 44-50.

Boekholt, P. T. F. M., & Booy, E. P., de (1987). *Geschiedenis van de school in Nederland vanaf de middeleeuwen tot aan de huidige tijd*. Assen/Maastricht: Van Gorcum.

Donkersloot, H. (z.j.). Hendrik Donkersloot: *Hoofd ener school en directeur der normaalschool voor onderwijzers en onderwijzeressen te Rotterdam, 1867-1947: Eigen levensbeschrijving*. (Uitgegeven in eigen beheer).

Essen, M., van (2006). *Kwekeling tussen akte en ideaal: De opleiding tot onderwijzer(es) vanaf 1800*. Nijmegen: Sun Uitgeverij.

Goffree, F. (1985). *Ik was wiskundeleraar*. Enschede: SLO.

Menkveld, H. (1989). *60 jaar opleiden voor het speciaal onderwijs*. Instituut Speciaal Onderwijs. Amsterdam: Uitgeverij Sun.

Swennen, A. (2012). *Van oppermeesters tot docenten hoger onderwijs: De ontwikkeling van het beroep en de identiteit van lerarenopleiders*. Amsterdam: Vrije Universiteit.

Swennen, A. (2013). De ontwikkeling van het beroep van lerarenopleiders: Een historisch perspectief. *Tijdschrift voor lerarenopleiders*, 34(4), 7-18.

Turksma, R. (1961). *De geschiedenis van de opleiding tot onderwijzer in Nederland aan de openbare, protestants-christelijke en bijzonder-neutrale instellingen*. Groningen: J.B. Wolters.

Vos, J., & Linden, J., van der (2004). *Waarvan akte: Geschiedenis van de mo-lerarenopleidingen, 1912-1987*. Assen: Van Gorcum.

Vos, J. (2005). De opleiding voor de akte Middelbaar Onderwijs tot omstreeks 1980. *VELON tijdschrift voor lerarenopleiders*, 26(4), 20-27.

Vroede, M., de (1970). *Van schoolmeester tot onderwijzer: De opleiding van de leerkrachten in België en Luxemburg, van het eind van de 18de eeuw tot omstreeks 1842*. Leuven: Universiteit te Leuven/Universiteitsbibliotheek.

Wijdeveld, E. (1987). *MEMO - ik herinner me mo - Een bundel persoonlijke impressies*. MO-overleg-raad.

De auteurs

Anja Swennen

In 1972 begon ik aan de tweevakelige tweedegraads lerarenopleiding in Tilburg, het Moller instituut, waar ik Nederlands en Engels studeerde. Ik vond de opleiding leuk en was een actieve student, maar veel motivatie om leraar te worden had ik aanvankelijk niet. Ik raakte wel steeds meer geïnteresseerd in onderwijs door de goede, betrokken en kritische lerarenopleiders die op de opleiding werkten en besloot na de opleiding door te stromen naar de universiteit in Nijmegen en daar mijn doctoraal te doen. Om de studie te betalen werkte ik als vervanger op scholen voor voortgezet onderwijs en het hbo. Leuk, maar toch lag mijn hart daar niet echt. Langzaam groeide het besef dat ik het liefst onderwijs wilde geven aan leraren en mijn droom kwam in 1989 uit toen ik docent Nederlands werd op de pabo in Deventer (nu Saxion hogeschool). Negen jaar gaf ik daar met veel plezier Nederlands, begeleidde ik stages en werkte me aan de vernieuwing van het opleidingsonderwijs. Niet alleen was ik actief binnen de pabo, maar meer en meer ook daarbuiten en ik begon me steeds meer te interesseren voor opleidingsdidactiek en later vooral voor de professionalisering van lerarenopleiders. Vanaf 1998 ben ik verbonden aan het Onderwijscentrum van de Vrije Universiteit in Amsterdam. Daar kreeg ik de kans om te promoveren en vijf jaar lang deed ik onderzoek naar de identiteit en het beroep van lerarenopleider. Behalve mijn proefschrift publiceerde ik de afgelopen tien jaar, vaak samen met collega's, artikelen en boeken over en voor lerarenopleiders.

E-mail: j.m.h.swennen@vu.nl

Peter Lorist

Ik ben beleidsmedewerker bij Hogeschool Utrecht met als aandachtsgebied (academisch) opleiden in de school in samenhang met HR beleid van scholen en partnerschap binnen en tussen hoger onderwijs en werkveld. Zelf ben ik 'eerste generatie hoger onderwijs'. Tijdens mijn wiskundestudie in Groningen behaalde ik mijn eerste-graads bevoegdheid. Met leven lang leren maakte ik kennis toen ik tijdens mijn promotieonderzoek in Utrecht het bijvak wiskunde voor de deeltijdopleiding biologie van de Universiteit Utrecht gaf, ik was er docent tot de universiteit in 1986 deze opleiding sloot. Leven lang leren werd een rode draad in mijn loopbaan. Van 1985 tot 1990 was ik studiebegeleider statistiek voor sociale wetenschappen in de eerste jaren van de Open Universiteit. In januari 1983 startte ik met twee lessen differentiaalmeetkunde voor de mo B wiskunde bij de COCMA, het mo instituut in Utrecht en een van de rechtsvoorgangers van Hogeschool Utrecht. Na enkele jaren kreeg ik een volledige aanstelling, mijn werk verbreedde zich naar curriculumontwikkeling, dagelijks bestuur van de vakgroep wiskunde en een diversiteit aan projecten: van het ontwikkelen van een landelijk curriculum voor de eerstegraads lerarenopleiding wiskunde tot leren leren voor lerarenopleiders en het opzetten van een master leraar wiskunde samen met de University of Greenwich. Vanaf de eeuwwisseling ben ik beleidsmedewerker / projectleider, startend bij educatief partnerschap (1999-2003) en van daar uit in toenemende mate betrokken bij (academisch) opleiden in de school, beroepsopleiding en professionalisering (HR-beleid) in po, vo, mbo en hbo. Van de vele projecten en initiatieven op dit gebied heb ik veel geleerd en blijf ik leren. Samenwerken van scholen en hoger onderwijs is een tweede rode draad in mijn loopbaan geworden.

E-mail: peter.lorist@hu.nl

Colofon

Redactie

Peter Lorist

Anja Swennen

Fotografie

Privébeelden

Vormgeving

Troost communicatie, Utrecht

